

STRUKTURA STAVOVA NASTAVNIKA REDOVNIH OSNOVNIH ŠKOLA PREMA ODGOJNO-OBRAZOVNOJ INTEGRACIJI DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU^{*)}

Mejovšek Milko
Stančić Vladimir

UDK: 376,42

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni rad

S a ž e t a k

Na uzorku od 1137 nastavnika koji izvode nastavu u 48 redovnih osnovnih škola na području Zagreba i njegove šire okoline ispitani su stavovi prema integraciji djece sa smetanjama u razvoju u redovne osnovne škole. Stavovi nastavnika ispitani su pomoću 229 varijabli (indikatora stavova) Likertovog tipa. Obuhvaćene su četiri smetnje u razvoju: oštećenje vida, oštećenje sluha, laka mentalna retardacija i tjelesna invalidnost.

Struktura stavova utvrđena je pomoću hijerarhijske faktorske analize. U tu svrhu primjenjen je program TRICH koji je razvijen u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu (1981).

U prostoru I reda izolirano je 37 faktora, u prostoru II reda 8 faktora, a u prostoru III reda 2 faktora. Faktori u prostoru I reda vrlo su uskog opsega, a u ukupnoj količini varijance koju iscrpljuju znatna je količina retardirane varijance te zbog toga prostor I red a nije analiziran. U prostoru II reda dobiveno je pet faktora osnovnih stavova u prilog integraciji (faktori su u izvjesnoj mjeri diferencirani prema vrstama smetnji u razvoju), dva faktora osnovnih stavova protiv integracije, kao i jedan faktor koji ukazuje na neizgrađenost i kolebljivost stavova prema integraciji. U prostoru III reda dva generalna faktora međusobno su ortogonalni; prvi je generalni stav prihvaćanja integracije, a drugi generalni stav odbijanja i kolebanja u pogledu integracije. Faktori koji ukazuju na suprostavljanje integraciji tek su neznatno saturirani negativnim stavovima prema djeci sa smetnjama u razvoju.

Stavovi nastavnika redovne osnovne škole prema integraciji djece sa smetanjama u razvoju u odgojno-obrazovne organizacije važan su preduvjet za njezinu uspješnu realizaciju. Jedna je od osnovnih komponenti stavova

motivacijska; pozitivni stavovi prema integraciji ukazuju na spremnost nastavnika da prihvate djecu sa smetnjama u razvoju, da se angažiraju i založe u nastavnom radu s tom djecom, da stječu dodatne informacije o

^{*)} Rad je sastavni dio projekta »Ispitivanje objektivnih i subjektivnih pretpostavki za uključivanje djece s razvojnim smetnjama u redovne škole zagrebačke regije«. — Rezultati računске obrade koji zbog opsežnosti nisu prezentirani u ovom radu mogu se dobiti na uvid u Zavod za defektologiju Fakulteta za defektologiju u Zagrebu.

smetnjama u razvoju i da poduzmu sve što je u njihovoj moći da integracija uspije. Negativni stavovi, nasuprot tome, djeluju destimulativno te na taj način otežavaju integraciju djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole. Nastavnici koji imaju negativne stavove nisu spremni poduzeti dodatne napore koje proces integracije zahtjeva. Prema tome, za uspješno odvijanje ovog procesa vrlo je važan rad na mijenjanju negativnih stavova i učvršćivanju pozitivnih stavova prema integraciji.

Također, ne treba zanemariti niti kognitivnu komponentu stavova i, prema tome, utjecaj informacija na mijenjanje stavova. I jedno novije istraživanje Fakulteta za defektologiju u Zagrebu (Stančić, Kovačević, Mešovšek i Novosel, 1981) pokazalo je da se dodatnim informacijama mijenjaju u pozitivnom smjeru stavovi prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima. Negativni stavovi prema integraciji, što upravo znači predrasude prema tom procesu, posljedica su dobrim dijelom nedovoljne informiranosti o smetnjama u razvoju i o mogućnostima djece s razvojnim smetnjama.

Cilj istraživanja sastojao se u utvrđivanju strukture stavova nastavnika redovnih osnovnih škola prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju. Istraživanja stavova nastavnika prema integraciji u svijetu i u nas provedena su uglavnom na deskriptivnom nivou. Koliko je autorima ovog rada poznato, ne postoji komparabilno istraživanje strukture stavova nastavnika prema integraciji niti u inozemstvu niti u našoj zemlji. Zbog toga je

ovo istraživanje imalo posve eksplorativni karakter.

Uzorak ispitanika formiran je od nastavnika redovnih osnovnih škola. On je bio određen odabirom uzorka redovnih osnovnih škola na području Zagreba i njegove šire okoline. U uzorak škola odabrano je ukupno 48 redovnih osnovnih škola pri čemu se vodilo računa o tome da odabrani uzorak odgovara populaciji redovnih osnovnih škola zagrebačke regije prema sljedećim obilježjima:

1. veličina škole (mala, srednja, velika);
2. kategorija škole (četiri kategorije ovisno o starosti zgrade, stupnju opremljenosti itd.);
3. popunjenost škole (odnos broja učenika prema veličini škole), i
4. lokacija škole (uže i šire područje grada Zagreba).

U školama koje su ušle u uzorak ispitani su svi nastavnici koji izvode nastavu. Ukupno je ispitano 1137 nastavnika.

Stavovi nastavnika ispitani su pomoću sistema od 229 varijabli Likertovog tipa^{*)}. Varijable su konstruirane u obliku različitih tvrdnji u vezi s integracijom slijepe, gluhe, mentalno retardirane i tjelesno invalidne djece u redovnu osnovnu školu. Uz svaku tvrdnju postoji skala od pet stupnjeva od potpunog prihvaćanja do potpunog odbijanja tvrdnje. Prema sadržaju tvrdnje se odnose na: integraciju djece sa smetnjama u razvoju u redovne i posebne razrede u okviru redovne osnovne škole, mogućnost savladavanja programa iz svih predmeta koji se predaju u redovnoj osnovnoj školi, na

^{*)} Varijable su sastavni dio mjernog instrumenta „Anketni list I“ koji je konstruisan na Fakultetu za defektologiju u Zagrebu, gdje se može dobiti i na uvid.

oblike nastavnog rada s djecom sa smetnjama u razvoju, prihvaćanje ili odbijanje djece se smetnjama u razvoju od strane respondenata, kao i na prihvaćanje ili odbijanje ove djece od strane djece bez smetnji u razvoju, prema mišljenju respondenata.

Računska obrada prikupljenih informacija obavljena je u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu primjenom programa za hijerarhijsku faktorsku analizu — TRICH (1981). Program vrši ekstrakciju faktora prema komponentnom modelu i pogodan je za strukturalna istraživanja jer obavlja faktorizaciju varijabli nultog reda do prostora trećeg reda. Program ekstrahira glavne komponente prvog reda na temelju PB kriterija (Štalec i Momirović, 1971), a glavne komponente drugog i trećeg reda na temelju Guttman-Kaiserovog kriterija. Značajne glavne komponente prvog, drugog i trećeg reda transformirane su u orthooblique-poziciju. Osim toga, program TRICH za faktore raznih nivoa izračunava relacije s varijablama prostora nultog reda (indikatora stavova), a također i relacije između faktora raznih nivoa.

U prostoru I reda izolirano je 37 faktora; oni objašnjavaju 81,39% ukupne varijance sistema od 229 varijabli nultog reda. Faktori I reda nisu u ovom radu interpretirani zbog njihova velikog broja, zbog toga što je dobar dio njih vrlo uskog opsega, i napokon, jer je ukupna količina varijance znatno kontaminirana redundantnom varijansom.

U prostoru II reda dobiveno je 8 faktora koji objašnjavaju 60,61% ukupne varijance prostora I reda. Ovi faktori se mogu smatrati osnovnim stavovima nastavnika redovnih osnovnih

škola prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju u redovne osnovne škole. Od osam faktora, pet njih prema svojoj strukturi usmjereni su u prilog integracije, dva protiv integracije, a jedan ukazuje na nepostojanje stavova prema integraciji, tj. na kolebanje u pogledu integracije. Faktori koji ukazuju na pozitivne stavove prema integraciji interpretirani su na sljedeći način: Faktor 1 — pozitivan stav prema integraciji lako mentalno retardirane djece; faktor 3 — pozitivan stav prema djeci sa smetnjama u razvoju; faktor 4 — pozitivan stav prema integraciji slijepe i gluhe djece; faktor 6 — pozitivan stav prema integraciji djece svih ispitivanih smetnji u razvoju, i faktor 7 — pozitivan stav prema integraciji tjelesno invalidne djece. Na negativne stavove prema integraciji ukazuju: Faktor 2 — negativan stav prema integraciji slijepe, gluhe i lako mentalno retardirane djece, i faktor 5 — negativan stav prema integraciji tjelesno invalidne djece. Faktor 8 je najslabije definiran od svih faktora u prostoru II reda, a ukazuje na površnost u pristupu problemu integracije djece sa smetnjama u razvoju u redovnu osnovnu školu, na neodlučnost i neizgrađenost stavova.

Ako se dobiveni faktori interpretiraju taksonomski, vidi se da postoji pet grupa nastavnika sa pozitivnim stavovima i dvije grupe s negativnim stavovima. Drugim riječima, postoji veće slaganje među nastavnicima koji su protiv integracije, nego među nastavnicima koji su za integraciju. Nastavnici koji imaju pozitivan odnos prema integraciji, vrlo različito gledaju na mogućnosti djece različitih vrsta smetnji u razvoju u savladavanju

odgojno-obrazovnih programa u redovnoj školi. Može se pretpostaviti da su razlozi diferencijacije stavova sljedeći: 1. nedovoljna informiranost nastavnika redovnih osnovnih škola o smetnjama u razvoju i o mogućnostima djece različitih vrsta smetnji u uvjetima njihova uključivanja u redovnu školu; 2. razlike u ličnim afinitetima prema radu s djecom različitih vrsta smetnji u razvoju; 3. razlike u objektivnim uvjetima za integraciju u školama u kojima rade anketirani nastavnici.

U prostoru III reda dobivena su dva generalna stava prema integraciji koji objašnjavaju 51,48% varijance prostora II reda. Faktor 1 definiraju faktori 1, 3, 4, 6 i 7 iz prostora II reda, dakle svi oni faktori koji su interpretirani kao osnovni stavovi u prilog integracije djece sa smetnjama u razvoju u redovnu osnovnu školu. U faktoru 1 u prostoru III reda uključeni su, uz pozitivne stavove prema integraciji, i pozitivni stavovi prema djeci sa smetnjama u razvoju, kao i prema njihovoj integraciji u širu socijalnu sredinu. U taksonomskom smislu, faktor 1 grupira sve one nastavnike koji imaju pozitivne stavove prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju u redovne osnovne škole. Iako među njima postoje razlike u tome koja su djeca prema vrsti smetnji u razvoju više ili manje pogodnija za integraciju, svi se oni slažu da ovu djecu treba uključiti u redovne škole. U tom pogledu izrazito se ističe stav da djecu sa smetnjama u razvoju treba uključiti u redovne razrede redovne osnovne škole.

Faktor 2 ortogonalan je na faktor 1. Faktor 2 definiraju faktori 2 i 5 i djelimice faktor 8 iz prostora II reda.

Prema tome, faktor 2 u prostoru III reda objedinjuje negativne i neodlučne stavove prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole. Skupina nastavnika na koje se odnosi faktor 2 ili ne prihvaća integraciju ili se prema njoj izjašnjava vrlo »rezervirano«, a čini se da je osnovni razlog izbjegavanje prihvaćanja dodatnog angažmana koji integracija donosi. Također se može pretpostaviti i djelovanje negativnih stavova prema djeci sa smetnjama u razvoju, koji se zatim manifestiraju u segregacijskim stavovima odnosno u stavovima protiv integracije. Međutim, negativni stavovi prema djeci sa smetnjama u razvoju koji vjerojatno postoje, »maskirani« su, jer se iz dobivenih rezultata jasno ne zamjećuju. Naime, rezultati ukazuju na blage stavove protiv segregacije slijepe i gluhe djece i na neodlučne stavove ili nikakve stavove u pogledu segregacije tjelesno invalidne i lako mentalno retardirane djece, što uz opravdanu pretpostavku da su ti stavovi »nategnuti« u pozitivnom smjeru ukazuje da je realno stanje više izraženo u prilog segregacije djece sa smetnjama u razvoju nego što to rezultati pokazuju. Ipak, suštinu drugog generalnog faktora u prostoru III reda čini odsustvo motivacije za rad s djecom sa smetnjama u razvoju, što se može ilustrirati zaključkom na koji upućuju rezultati: »Ukoliko je već nužno, tada bi trebalo u redovne razrede osnovne škole uključiti slijepu i gluhu djecu; neka sjede i ne smetaju, dok lako mentalno retardirana i tjelesno invalidna djeca radije neka ostanu u specijalnoj školi, a o osnivanju posebnih razreda u okviru redovne škole ne može biti ni govora«.

Iako su faktor 1 i faktor 2 u prostoru III reda ortogonalni, njihova je korelacija najverovatnije značajna i negativna, jer je faktor 2 zbog psihološke tendencije »uljepšavanja« navučen u pozitivnu stranu.

Rezultati istraživanja ukazuju na sljedeće:

1. postoje negativni i pozitivni stavovi prema integraciji djece sa smetnjama u razvoju u redovne osnovne škole;

2. postoje razlike u stavovima nastavnika u pogledu veće ili manje podobnosti za integraciju djece s pojedinim vrstama smetnji u razvoju;

3. nastavnici koji imaju pozitivne stavove prema integraciji smatraju da

djecu sa smetnjama u razvoju treba u pravilu uključiti u redovne razrede osnovne škole;

4. nastavnici koji imaju negativne stavove prema integraciji smatraju da, ukoliko je integracija neizbježna, treba djecu sa smetnjama u razvoju uključiti u redovne razrede, a odlučno se suprotstavljaju osnivanju posebnih razreda u okviru redovne škole;

5. negativni stavovi se više manifestiraju prema integraciji, nego prema djeci sa smetnjama u razvoju;

6. postoji veća diferencijacija među nastavnicima koji imaju pozitivne stavove, a manja među nastavnicima koji imaju negativne stavove prema integraciji.

LITERATURA

1. Bosnar K., Prot F.: TRICH — Algoritam i program za hijerarhijsku faktorsku analizu pod komponentnim modelom. III Međunarodni simpozij »Kompjuter na sveučilištu«. Cavtat, 1981.
2. Rejk B., Edkok K.: Vrednosti, stavovi i promene ponašanja. Nolit, Beograd, 1978.
3. Stančić V., Kovačević V., Mejovšek M., Novosei M.: Promjena stavova prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima u funkciji informacija. Defektologija, 1981, 17, 1—2, str. 1—34.

THE STRUCTURE OF ATTITUDES OF REGULAR ELEMENTARY SCHOOL
TEACHERS TOWARDS THE EDUCATIONAL INTEGRATION OF CHILDREN
WITH DEVELOPMENTAL HANDICAPS

S u m m a r y

In a sample of 1137 teachers from 48 regular schools from the city and larger area of Zagreb the attitudes towards integration of children with developmental handicaps into regular, elementary schools were studied. 229 variables (indicators of attitudes) of the Lickert type were used to investigate the attitudes of teachers. Four kinds of developmental handicaps were studied: visual impairments, auditory impairments, mild mental retardation and physical impairments.

The structure of attitudes was determined by the hierarchical factor analysis (the TRICH program was used). In the first order space 37 factors, in the second order space 8 factors, and in the third order space 2 factors were isolated. The primary factors are very narrow, and the variance accounted by them, contains a large amount of redundant variance. Therefore, the first order space was not analysed. In the second order space five factors describing positive attitudes towards integration, and two factors describing negative attitudes towards integration were extracted. These factors are to some degree differentiated in relation to different kinds of handicaps studied. The eight secondary factors point to the unstructured and unstable attitudes towards integration. In the third order space two general factors extracted are orthogonal; the first one was interpreted as the acceptance of integration, and the second one as the rejection and instability in regard to integration. Factors which point to the opposition in regard to integration are only slightly saturated with negative attitudes towards the children with developmental handicaps.